

Recenze 1. vydání knihy: prof. Ing. Dana Kovanicová, CSc.
doc. Ing. Jan Doležal, CSc.

Vydání knihy bylo schváleno vědeckou radou nakladatelství.

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této knihy nesmí být reprodukována žádnou formou, elektronickým, optickým, audio, mechanickým či jiným způsobem, včetně systémů na ukládání a vyhledávání informací, bez písemného souhlasu vydavatele. Neoprávněné užití této knihy bude trestně stíháno.

KONSOLIDACE ÚČETNÍCH VÝKAZŮ

Principy a praktické aplikace

Vladimír Zelenka, Marie Zelenková

Vydalo nakladatelství Ekopress, s. r. o.

K Oboře 578, Osnice, Jesenice

2. vydání – 2018

Obálka a sazba Karel Novák

Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod, a. s.

www.ekopress.cz

.....
© doc. Ing. Vladimír Zelenka, Ph.D., Ing. Marie Zelenková, Ph.D., 2018

© Ekopress, s. r. o., 2018
.....

JEL classification: M41

ISBN 978-80-87865-43-9

Obsah

Předmluva	7
Předmluva ke druhému vydání	13
1 Podstata konsolidace účetních závěrek, její uživatelé a normativní rámec	15
1.1 Podstata konsolidované účetní závěrky a její uživatelé.	15
1.2 Nahrazené, novelizované a nové IFRS týkající se konsolidace a ekvivalenční metody	16
1.3 Úprava konsolidace účetních závěrek v ČR	22
2 Vymezení konsolidačního celku	23
2.1 Vymezení konsolidačního celku podle IFRS platných do roku 2012	23
2.2 Vymezení konsolidačního celku podle nových IFRS	33
2.3 Vymezení konsolidačního celku v České republice	49
3 Základy konsolidačních metod a ekvivalenční metody	61
3.1 Základy konsolidačních metod	61
3.2 Základy ekvivalenční metody k datu nabytí	68
4 Teorie konsolidovaných účetních výkazů a výkazů podle ekvivalenční metody	81
4.1 Teorie konsolidovaných účetních výkazů	81
4.2 Teorie účetních výkazů sestavených podle ekvivalenční metody	96
5 Konsolidace a ekvivalenční metoda k datu akvizice	101
5.1 Plná metoda podle IFRS	101
5.2 Poměrná metoda podle dříve platných IFRS	117
5.3 Ekvivalenční metoda podle IFRS	122
5.4 Konsolidace k datu akvizice podle českých účetních předpisů	127
6 Konsolidace a ekvivalenční metoda k závěrkovému datu	137
6.1 Plná konsolidace k závěrkovému datu	138
6.2 Poměrná konsolidace k závěrkovému datu	163
6.3 Ekvivalenční metoda k závěrkovému datu	175
6.4 Konsolidace a ekvivalenční metoda za období, v nichž nedošlo k akvizici (k dalším závěrkovým datům)	189
6.5 První konsolidace v pozdějším období než datum akvizice	222
7 Úpravy o vzájemné zůstatky a transakce	227
7.1 Vyloučení vnitroskupinových zůstatků a transakcí při plné metodě konsolidace	227
7.2 Vyloučení vnitroskupinových zůstatků a transakcí při poměrné metodě konsolidace	252
7.3 Vyloučení vzájemných transakcí při aplikaci ekvivalenční metody	255
7.4 Vyloučení vzájemných zůstatků a transakcí plynoucích z prodeje odpisovaného aktiva ve skupině nebo při ekvivalenční metodě	259

8	Konsolidace výkazu peněžních toků a aplikace ekvivalenční metody při jeho sestavení	277
8.1	Koncepce sestavení konsolidovaného výkazu peněžních toků.	277
8.2	Konsolidace výkazu peněžních toků v plné konsolidační metodě	279
8.3	Konsolidace výkazu peněžních toků v poměrné konsolidační metodě.	283
8.4	Aplikace ekvivalenční metody při sestavení výkazu peněžních toků.	285
9	Záporný vlastní kapitál nabyté jednotky k datu závěrky	293
9.1	Konsolidace záporného vlastního kapitálu dceřiné jednotky plnou metodou.	293
9.2	Konsolidace záporného vlastního kapitálu dceřiné jednotky poměrnou metodou . . .	294
9.3	Záporná částka investice do přidružené jednotky	294
10	Dividendy v konsolidaci a v ekvivalenční metodě	305
10.1	Konsolidační úpravy spojené s dividendami.	305
10.2	Úpravy ekvivalenční metody o dividendy.	313
11	Změny ve výši podílu bez změny míry vlivu	319
11.1	Změny ve výši podílu bez změny rozhodujícího vlivu	319
11.2	Změny ve výši podílu bez změny míry vlivu při poměrné konsolidaci	342
11.3	Změny ve výši podílu bez změny míry vlivu u ekvivalenční metody.	342
12	Změny míry vlivu	363
12.1	Dekonsolidace (a pozbytí podstatného vlivu)	363
12.2	Změna rozhodujícího vlivu na podstatný vliv.	387
12.3	Změna podstatného vlivu na rozhodující vliv.	401
13	Konsolidovaný výkaz změn vlastního kapitálu.	411
14	Příloha konsolidované účetní závěrky (komentář ke konsolidovaným účetním výkazům)	421
15	Převod cizí měny na měnu vykazování při sestavení konsolidované účetní závěrky.	425
15.1	Konsolidace účetních závěrek do měny vykazování podle IFRS	426
15.2	Konsolidace účetních závěrek v různých měnách podle české legislativy	453
16	Komplexní příklady.	471
17	Konsolidace účetní závěrky podle IFRS pro SME – odlišnosti od IFRS 3 a IFRS 10	531
	Shrnutí	537
	Summary	539
	Seznam příkladů	541
	Seznam obrázků	543
	Seznam tabulek	543
	Bibliografie a použitá literatura	545
	Věcný rejstřík	549

Předmluva

Výstupem účetního výkaznictví mají být informace, které jejich uživatelům spolehlivě poslouží pro jejich rozhodování a další účely. Stává se však často, že jsou tyto účetní informace uživateli přejímány jako zcela jasný vstup do jejich analýz, jsou s důvěrou využívány pro jejich rozhodování, přičemž tito uživatelé si mnohdy dostatečně neuvědomují, že čísla prezentovaná účetními výkazy jsou jen výstupem modelu, který se stejně jako každý jiný model zakládá na určitých předpokladech a řadě omezení. Pokud uživatelé účetních závěrek neúměrně věří v jejich potenciál, spolehlivost a relevanci jimi poskytovaných čísel a dostatečně si neuvědomují omezení tohoto modelu, vystavují se riziku špatných ekonomických rozhodnutí. Významnou oblastí, která oplývá těmito riziky spjatými s nevhodným vyhodnocením čísel podávaných účetními výkazy, je účetní vykazování významných podílů investora na jiné jednotce. Významné podíly se při splnění určitých parametrů mohou vykazovat pomocí konsolidace účetní závěrky. Ta poskytuje informace o finanční situaci, výkonnosti a změnách ve finanční situaci kapitálově (pro určité případy i jinak) propojené skupiny jednotek, tedy tzv. ekonomické jednotky. Existují i další způsoby, jak vykázat významné investice. Jedním z nich, který se používá obvykle pro méně intenzivní vztah mezi investorem a nabytou jednotkou, je ekvivalenční metoda. Naše kniha je věnována konsolidaci účetní závěrky a aplikaci ekvivalenční metody pro vykazování těchto významných podílů investora na jiné jednotce. Významné investice do jiné jednotky, které mají nejčastěji podobu akcií nebo jiných podílů, lze vyjádřit i jinými způsoby, než pomocí konsolidace nebo ekvivalenční metody.

Investici do jednotky, v níž má investor podílovou účast, je možno účetně vyřešit pomocí několika způsobů. Každý z nich má svou váhu, historické místo a kladné i záporné rysy. První skupinu účetních řešení pro vykazování významných investic do jiné jednotky představují metody založené na zobrazení významného podílu jakožto specifické položky cenných papírů (např. akcií). Jde o způsob účetního zobrazení investice, který poskytuje pouze omezený pohled na investici jako na cenný papír. Tento způsob zobrazení neposkytuje dostatečné informace o tom, jaký má významná investice dopad na finanční situaci, výkonnost a peněžní toky investora. Vykazovat významné investice do jiné jednotky jako cenný papír (nebo podíl) lze několika způsoby. Tradičně se akcie vykazovaly pomocí pořizovacích nákladů. Tento způsob vykazování má však omezenou vypovídací schopnost. Uživateli je tak předkládána jen informace o částce, která byla za akcie v minulosti vynaložena, a v souvislosti s těmito akciemi i výše případných schválených a vyplacených dividend. Nyní účetní standardy požadují, aby byla při aplikaci tohoto způsobu vykazování významného podílu vzata v potaz případná ztráta ze zhoršení těchto akcií¹ vykázaných pořizovacími náklady, která by původní účetní hodnotu (pořizovací náklady) snížila.

Jiným způsobem prezentace významných investic do jiných jednotek je jejich vykazování v podobě akcií (podílů) oceněných ve fair value². Ocenění tímto způsobem je nyní dle IFRS 13 vyjádřeno částkou, odpovídající „ceně, která by byla přijata za prodané aktivum nebo zaplacená za postoupení závazku při řádné transakci mezi účastníky trhu k datu ocenění“³, dříve dle

1 U nás se tato ztráta vyjadřuje jako tvorba opravných položek.

2 Naše předpisy používají ne zcela výstižný termín „reálná hodnota“ pro původní anglický termín fair value.

3 Upraveno dle definice ze standardu IFRS 13 Ocenění fair value.

předchozích znění IFRS částkou, za kterou by dané aktivum bylo směřeno mezi informovanými a ochotnými nezávislými stranami za standardních podmínek. Oceněním významných investic jejich fair value se do účetního zobrazení promítají dopady změn na trhu obecně, dopady změn u emitenta a další změny od data jejich nabytí do data, k němuž jsou vykazovány. Změna fair value cenného papíru se promítá buď ve výsledku hospodaření, nebo v jiné části vlastního kapitálu, a to buď jako součást ostatních složek úplného výsledku (other comprehensive income) podle IFRS, nebo v kapitálových fondech podle našich účetních předpisů. Znamená to, že účetní výkazy mají při tomto způsobu vykazování jinou vypovídací schopnost než tehdy, pokud jsou akcie oceněny pořizovacími náklady. I tak však jde jen o vykazování významného podílu na jiné jednotce ve formě cenných papírů. Protože i při ocenění významné investice do jiné jednotky ve fair value jde o její vykazování jako jediného aktiva (akcií), ani tento způsob nevede k tomu, aby byla solidně posouzena finanční situace a výkonnost spojených aktivit investora a jednotky, do níž investoval.

Jakýmsi mezistupněm mezi vykazáním významného podílu na jiné jednotce jako cenného papíru a jeho vykazáním pomocí metod konsolidace je použití ekvivalenční metody. Rovněž tento způsob vykazování investice je vykazováním pomocí jediné položky cenných papírů. Ekvivalenční metoda je však specifická metoda, při níž je investice vykazována částkou odpovídající podílu investora na vlastním kapitálu (resp. čistých aktivech) jednotky, v níž má významný podíl (tzv. rozvinutá forma ekvivalenční metody), případně částkou odpovídající vyšší pořizovacích nákladů investice upravených o podíl investora na změnách vlastního kapitálu dané jednotky (tzv. nerozvinutá forma). Dopad změny ocenění akcií ve své rozvaze investor zachycuje jako podíl na změnách vlastního kapitálu jednotky, do níž investoval, který upravuje celkovou výši vlastního kapitálu v rozvaze investora. I když je investice i při této metodě vykazována jako jediná položka cenný papír (akcie), ve srovnání s předchozími přístupy vyžaduje navíc vykazování podílu investora na změnách vlastního kapitálu (čistých aktiv) jednotky, do níž bylo investováno.

Výše uvedené metody reprezentují taková účetní řešení, která jsou založena na vykazování významné investice do určité jednotky jako jediné rozvahové položky – akcií (podílu). Konsolidační metody oproti tomu umožňují vykazování takové investice zcela odlišným způsobem. Aplikací konsolidačních metod je investice k určitému okamžiku vyjádřena nikoli jako položka akcií, ale jako podíl investora na jednotlivých složkách aktiv a závazků (čistých aktiv) jednotky, do níž bylo investováno, rozvahově vyvážený podílem na změnách jejího vlastního kapitálu (tzv. poměrná konsolidační metoda), nebo jako jednotlivé položky aktiv a závazků jednotky, do níž bylo investováno, v celé výši, vyvážené v rozvaze podílem investora na změně vlastního kapitálu této jednotky a podílem ostatních akcionářů na jejich čistých aktivech (tzv. menšinový, nekontrolní podíl). Ve srovnání s jinými způsoby vykazování významných podílů mají konsolidační metody odlišnou vypovídací schopnost. Při konsolidaci jsou totiž vykazovány za investora i za jednotku, do níž investoval, jednotlivé položky aktiv a závazků agregované za investora i za danou jednotku. Konsolidační metody tak evidentně externím uživatelům umožňují lépe vyjádřit finanční situaci, výkonnost a peněžní toky investora, zohledňující i jeho strategické investice do jednotek, kde uplatňuje významný vliv. V některých zemích je konsolidovaná účetní závěrka investora, který má významný podíl na jiné jednotce, považována za jediný vhodný způsob účetního zobrazení.

Ilustrativní příklad uvedený níže ukazuje, že každý ze zmíněných způsobů účetního zobrazení investice do jednotky, v níž má investor významný vliv, vede k vykazování odlišných částek v rozvaze, a tím i k odlišným dopadům na vybrané poměrové ukazatele. Výsledky jsou prezentovány v následujících tabulkách. Postup řešení není předmětem tohoto příkladu. Konsolidačním metodám je věnován největší díl této publikace.

Příklad P.1 Příklad na různé přístupy k účetnímu zachycení majetkové účasti s významným vlivem

Zadání:

Dne 30. 6. 20X1 Investor nakoupil akcie představující 75% podíl na společnosti S za 6 000. Ke konci účetního období, tj. 31. 12. 20X1, činí fair value tohoto balíku akcií 7 500. V následující tabulce jsou uvedeny rozvahové položky Investora a společnosti S k datu nabytí podílu a k závěrkovému datu. Varianty různých způsobů ocenění akcií v individuální rozvaze společnosti S budou prezentovány jako varianty možného řešení a z tohoto důvodu nejsou uvedeny v zadání příkladu. U položek, jejichž vykazovanou hodnotu ovlivňuje způsob ocenění, je namísto částky vložen otazník. Příklad byl záměrně připraven tak, aby rozdíl mezi jednotlivými použitými metodami nebyly dramatické. Je však třeba poznamenat, že při jinak zvoleném zadání by k těmto dramatickým rozdílům mohlo dojít. Stejně tak dochází k významným rozdílům mezi účetním řešením určité investice různými způsoby v reálné praxi.

Zadání rozvahových položek

Rozvahové položky	Investor		Účetní jednotka S	
	30. 6. 20X1	31. 12. 20X1	30. 6. 20X1	31. 12. 20X1
Stálá aktiva	54 000	60 000	7 500	7 600
Akcie S	6 000	?	–	–
Oběžná aktiva	20 000	28 000	8 400	9 200
Σ aktiv	80 000	?	15 900	16 800
Vlastní kapitál bez VH	30 000	?	5 300	5 300
Výsledek hospodaření (VH)	5 000	?	1 100	2 300
Cizí kapitál	45 000	48 000	9 500	9 200
Σ pasiv	80 000	?	15 900	16 800

Různé způsoby vykazání významné investice do společnosti S v rozvaze k 31. 12. 20X1

Rozvahové položky	Investice – akcie					Konsolidace	
	Ryze individuální pojetí			Ekvivalenční met.		Poměrná	Plná
	PN	FV(VH)	FV(VK)	Nerozv.	Rozv.		
Goodwill	–	–	–	–	1 200	1 200	1 200
Stálá aktiva	60 000	60 000	60 000	60 000	60 000	65 700	67 600
Akcie S	6 000	7 500	7 500	6 900	5 700	–	–
Oběžná aktiva	28 000	28 000	28 000	28 000	28 000	34 900	37 200
Σ aktiv	94 000	95 500	95 500	94 900	94 900	101 800	106 000
Vlastní kapitál bez VH	30 000	30 000	31 500	30 000	30 000	30 000	30 000
Výsledek hospodaření (VH)	16 000	17 500	16 000	16 900	16 900	16 900	16 900
Menšinové podíly	–	–	–	–	–	–	1 900
Cizí kapitál	48 000	48 000	48 000	48 000	48 000	54 900	57 200
Σ pasiv	94 000	95 500	95 500	94 900	94 900	101 800	106 000

Dopad různých způsobů účetního vykázání investice do S na vybrané ukazatele

Ukazatel ⁴	Investice – akcie					Konsolidace	
	Ryze individuální			Ekvivalence			
	PN	FV(VH)	FV(VK)	Nerozv.	Rozv.	Poměrná	Plná
ROA (%)	17,021	18,325	16,754	17,808	17,808	16,601	15,943
ROE (%)	34,783	36,842	33,684	36,034	36,034	36,034	34,631
Zadluženost (%)	51,064	50,262	50,262	50,580	50,580	53,929	53,962

Vysvětlivky a výpočty:

PN	investice je vykázána v pořizovacích nákladech
FV(VH)	investice je vykázána ve fair value, přičemž změny v ocenění investice mají dopad do výsledku hospodaření
FV(VK)	investice je vykázána ve fair value, přičemž změny v ocenění investice nemají dopad na výsledek hospodaření, ale ovlivňují jiné složky vlastního kapitálu, tj. ostatní složky úplného výsledku (IFRS) nebo kapitálové fondy (ČR)
ROA	celková rentabilita (return on assets), tj. podíl zisku na celkových aktivech
ROE	rentabilita vlastního kapitálu (return on equity), tj. podíl zisku na celkovém vlastním kapitálu
Zadluženost	podíl dluhů na celkových aktivech

Výše vlastního kapitálu Investora bez výsledku hospodaření k 31. 12. 20X1 před zachycením případných změn v ocenění majetkové účasti ve společnosti S činí 30 000.

Výše výsledku hospodaření Investora za rok 20X1 před zachycením případných změn v ocenění majetkové účasti ve společnosti S činí 16 000.

Z příkladu je zřejmé, že různé metody vykazování investic do jednotek, v nichž má investor významný vliv, vedou v účetních výkazech k odlišným řešením. To má samozřejmě dopad i na jakékoli ukazatele, pro něž účetní výkazy poskytují vstupní údaje. Nejkomplexnější pohled na finanční situaci, výkonnost a peněžní toky investora a jeho významných investic (ekonomická jednotka) dávají konsolidované účetní výkazy. Pochopení podstaty konsolidačních metod a ekvivalenční metody, jakož i dovednost spojená s jejich aplikací, jsou nezbytným předpokladem pro správné použití údajů z účetních výkazů jejich uživateli při provádění analýz, rozhodování atd.

Cílem publikace je umožnit čtenářům získat znalosti o konsolidaci účetních závěrek a o aplikaci ekvivalenční metody. Vedle výkladu dané problematiky kniha obsahuje rovněž řadu příkladů v textu a ukázkových řešených příkladů, které čtenáři pomohou vedle vědomostí postupně získávat i určitou míru dovedností potřebnou pro sestavení konsolidované účetní závěrky. Věříme, že kniha bude užitečná finančním manažerům, odborníkům v oblasti účetního výkaznictví, analytikům, auditorům, odhadcům, pedagogům i studentům ekonomických fakult.

4 Hodnoty ukazatelů jsou zaokrouhleny na 3 desetinná místa matematicky. Pro účely příkladů je konstrukce ukazatelů zjednodušena.

Konsolidace účetních závěrek je rozsáhlou oblastí účetního výkaznictví. Zahrnuje vymezení konsolidačního celku, aplikaci metod konsolidace a dopady dalších účetních metod na konsolidované účetní výkazy (oceňování, odložená daň, převod na jinou měnu, metody tzv. zajišťovacího účetnictví apod.). Konsolidují se všechny účetní výkazy – rozvaha, výledovka resp. výkaz o úplném výsledku, výkaz peněžních toků a výkaz o změnách vlastního kapitálu. Na konsolidovaném základě se sestavuje i příloha k účetní závěrce. Konsolidovaná účetní závěrka může být sestavena za jednoduchou skupinu, v níž existují jen přímé vazby mezi mateřskou jednotkou a dalšími jednotkami ve skupině. Obvyklé však je, že kompozice konsolidačního celku (skupiny) je komplikovanější, což s sebou přináší další metodické problémy. S metodami konsolidace je úzce spjata i příbuzná oblast aplikace ekvivalenční metody, které je v publikaci věnována nemenší pozornost.

Záměrem bylo napsat publikaci, která bude podstatně nezávislá na změnách standardizace účetního výkaznictví. Výklad problematiky je většinou podán v kontextu aktuálních Mezinárodních standardů účetního výkaznictví (IFRS). V rámci IFRS došlo k zásadním změnám spočívajícím v tom, že od roku 2013 je účinný tzv. nový konsolidační balíček standardů, který kromě jiného významně mění pojetí ovládní (kontroly). Tyto změny jsou na příslušných místech knihy popsány. Výhodou pro naši knihu je, že se tímto balíčkem významnou měrou nemění konsolidační metody (s výjimkou eliminace poměrné konsolidace z vykazování podle IFRS) ani ekvivalenční metoda.

Neznamená to však, že publikace zohledňuje veškeré souvislosti dané sadou standardů a interpretací IFRS. Soustředili jsme se na to, aby výklad byl podán s ohledem na konsolidační aspekty, proto pouštíme od podrobné a důsledné aplikace některých pravidel IFRS, která se primárně netýkají konsolidace. Mnohé části jsou zpracovány tak, aby nepodléhaly změnám normativní úpravy účetního výkaznictví na konsolidované bázi. Součástí knihy je rovněž originální typologie konsolidačních teorií, která představuje nezbytné prerequisite k pochopení toho, proč jsou v rámci aktuální standardizace stanovována určitá pravidla pro sestavení konsolidovaných účetních závěrek. Pokud je problematika podávána na pozadí jiných standardů, zejména českých účetních předpisů, je tato skutečnost náležitě uvedena. Konsolidací účetních závěrek podle našich předpisů se zabýváme pouze v omezené míře, a to s ohledem na to, že podle našich předpisů konsoliduje poměrně málo skupin, i proto, že naše účetní předpisy týkající se konsolidací nedosahují takové kvality jako nadnárodně uznávané standardy a jsou zastaralé, tzn. nereflektují vývojové trendy standardizace konsolidace účetních závěrek.

S ohledem na rozsah a účel publikace jsme po zvážení přistoupili k těmto **omezením**:

- vycházíme z účetní metody koupě resp. metody akvizice, tzn. s ohledem na požadavky současných standardů nejsou obsaženy ani metoda sdílení podílů (pooling of interest), ani metoda nové jednotky,
- není zahrnuta problematika cizích měn,
- není zahrnuta problematika hyperinflace,
- není zahrnuta problematika tzv. zajišťovacího účetnictví,
- není zahrnuta konsolidace komplikovaných skupin,
- nejsou zahrnuty konsolidace v podmínkách zpětných akvizic,

- při dekonsolidaci je odhlédnuto od specifických pravidel IFRS 5 *Dlouhodobá aktiva k prodeji a ukončované činnosti*,
- nevěnujeme se jinak velmi zajímavé historii vykazování konsolidovaných účetních závěrek,
- účetním obdobím je obvykle (není-li uvedeno jinak) kalendářní rok,
- přestože jsou v příkladech uváděny konkrétní peněžní jednotky (např. Kč), zadávané sazby daně ze zisku nevycházejí ze skutečných sazeb pro konkrétní účetní období.

Jednotlivé kapitoly obsahují výklad daného problému, na který navazují řešené příklady, pomocí nichž je tento problém ilustrován.

Bez ohledu na autorství jednotlivých částí byl obsah všech kapitol (výkladu i příkladů) diskutován oběma autory. V tomto smyslu lze oba autory považovat za spoluautory knihy jako celku.

Vážení čtenáři, budeme Vám vděčni za jakékoli náměty a připomínky, které laskavě posílejte elektronickou poštou na adresu vamzelenkovi@seznam.cz. Přejeme Vám, aby Vám byla kniha nápomocna při práci i studiu. Pokud v naší knize nenaleznete odpověď na některé skutečnosti týkající se konsolidace účetních závěrek a aplikace ekvivalenční metody, neváhejte nás oslovit na výše uvedené adrese.

Poděkování patří panu vydavateli a jeho spolupracovníkům za vstřícnost, paní profesorce Kovanicové a panu docentu Doležalovi za jejich podnětné recenzní posudky, naším blízkým lidem a dalším bytostem a všem, kteří nás k napsání této knihy motivovali a inspirovali.

V Praze 25. 2. 2013

Vladimír Zelenka, Marie Zelenková